

JAN SCOTUS ERIUGENA

Jan Scotus Eriugena

*Homilie
a Komentář
k Janovu
evangelii*

VYŠEHRAĐ

Tato publikace je výsledkem badatelské
činnosti v rámci výzkumného
záměru/grantu MSM0021620802
*Hermeneutika křesťanské, zvláště
české protestantské tradice
v kulturních dějinách Evropy*
a vychází s jeho finanční podporou.

Translation © Irena Zachová, 2005
Commentary © Lenka Karfíková, 2005

ISBN 80-7021-777-4

HOMILIE NA PROLOG JANOVA EVANGELIA

I. Ke sluchu církve doléhá hlas duchovního orla. Smysly ať přijmou zvnějšku jeho pomíjivý zvuk, duch uvnitř ať pronikne jeho trvalý význam. Hlas ptáka, který se vznáší ve výšce, který letí nikoli nad hmotným vzduchem, nad éterem nebo nad okrskem celého smysly poznatelného světa, nýbrž který překračuje veškeré nazírání, vzlétá nade vším, co je a co není, na rychlých křídlech hluboké teologie, s pohledem nejjasnější a svrchované kontemplace. Oním „co je“ mám na mysli to, co zcela neuniká ať lidským, ať andělským smyslům, protože je to po Bohu a nepřekračuje to meze toho, co bylo stvořeno jednou příčinou všeho; a oním „co není“ zase míním to, co je zcela nad síly veškerého rozumění. Letí tedy svatý Jan teolog nejen nad tím, co lze pochopit a říci, nýbrž se také nese nad to, co překračuje veškerý intelekt, a vzlétá nevýslovným letem mysli do výše mimo všechno, až k tajemství Jednoho, Počátku všeho, a protože jasně rozeznává neuchopitelnou jednotnou nadbytnost onoho Počátku

a Slova, to je Otce a Syna, a také rozlišenou nadhypostatičnost mezi nimi, začíná své evangelium slovy: *Na počátku bylo Slovo.*¹

II. Ó svatý Jene, nejmenuješ se bezdůvodně Jan (Jan je hebrejské jméno, jehož řecký překlad zní *hó echarisato*, to znamená „ten, komu bylo dáno“) – vždyť komu z teologů bylo dáno to, co tobě, totiž proniknout skrytá tajemství nejvyššího Dobra a sdělit lidské mysli a smyslům, co bylo zjeveno a ukázáno tobě? Pověz prosím, komu se dostalo tak úžasné a veliké milosti? Snad někdo řekne: Nejvyšší hlavě apoštolů, tedy Petrovi, který odpověděl, když se ho Pán ptal, za koho jej pokládá: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého.“² Ale podle mého názoru můžeme právem soudit, že Petr tak mluvil spíš jako obraz víry a činu než vědění a kontemplace. Proč? Z toho důvodu, že Petr se uvádí jako člověk činu a víry, zatímco Jan je zobrazen jako vzor kontemplace a vědění. Jeden zajisté spočíval na prsou Páně, což je symbol posvátného tajemství kontemplace; druhý často kolísal, což je jakoby symbol nejistého činu. Plnění

¹ J 1, 1. – Pojmem „hypostaze“ překládáme v teologických souvislostech termín *substantia*, kterým sám autor tlumočí řecké *hypostasis* (srv. str. 116n).

² Mt 16, 16

Božích přikázání, než se stane zvykem, totiž někdy rozeznává čisté ctnosti a někdy se jeho úsudek klame, protože je zastíněn mraky tělesných myšlenek. Ale hluboké nazírání, jakmile jednou spatří tvář pravdy, není v žádném případě odraženo zpět, nikdy se neklame, nikdy už není zatemněno žádným mrakem.

III. Oba (Petr i Jan) tedy běží ke hrobu. Kristův hrob je Písmo svaté, v němž jsou tajemství jeho božství i lidství chráněna vahou písmene jako jakýmsi balvanem. Ale Jan běží rychleji než Petr, protože hluboká tajemství Písma svatého proniká bystřeji a rychleji síla dokonale očištěné kontemplace než síla činu, který teprve má být očištěn. Ovšem napřed do hrobu vstupuje Petr, pak Jan. A tak oba běží a oba vstupují. Petr je zajisté obrazem víry, Jan symbolizuje nahlédnutí intelektu. A protože je psáno: „Jestliže neuvěříte, nepochopíte“,³ nutně vstupuje do hrobu Písma svatého jako první víra, pak ji následuje nahlédnutí, jemuž je vírou připraven přístup.

A proto Petr, který poznal Krista jakožto Boha, který se už stal člověkem v čase, a řekl: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého“, vzletěl

³ Iz 7, 9 (znění Septuaginty)

nesmírně vysoko, ovšem ještě výš vzlétl ten, který nahlédl, že týž Kristus se jako Bůh zrodil z Boha přede všemi věky, a řekl: „Na počátku bylo Slovo.“ Ať si nikdo nemyslí, že dávám Janovi přednost před Petrem. Kdo by to mohl udělat? Který z apoštolů by byl vznešenější než ten, který je a nazývá se jejich hlavou? Nedáváme Janovi přednost před Petrem, nýbrž srovnáváme skutek s kontemplací, ducha, který ještě musí být očišťován, s duchem, který je dokonale očištěn, ctnost ještě vystupující k pevnému uspořádání ducha s ctností, která už k němu dospěla. Neuvažujeme teď totiž o důstojnosti osoby apoštolů, nýbrž zkoumáme nádhernou odlišnost božských tajemství.

A proto Petr, to znamená čin, který uskutečňují ctnosti, spatřuje Syna Božího, oděného úžasným a nevýslovným způsobem v tělo, skrze ctnost víry a činu, zatímco Jan, to znamená nejvyšší kontemplace pravdy, s úžasem hledí na Boží Slovo, jak je samo o sobě před vtělením, absolutní a nekonečné ve svém počátku, to znamená ve svém Otci. Petr, veden zjevením Božím, vidí zároveň věčné i časné, které se v Kristu stalo jedním, Jan dává věřícím duším poznat jen to, co je v Kristu věčné.

IV. A tak duchovní pták, který se vznáší do výše a patří na Boha, čímž míním Jana teologa, převyšuje všechno viditelné i neviditelné stvoření, proniká každou myšlenku a zbožštěný vstupuje do Boha, který jej zbožšťuje. Ó svatý Pavle, byl jsi přenesen, jak ty sám prohlašuješ, do třetího nebe,⁴ do ráje, ale nebyl jsi přenesen nad celé nebe a ráj. Jan překračuje celé stvořené nebe i celý stvořený ráj, to znamená všechnu lidskou i andělskou přirozenost. Ve třetím nebi, nádobo vyvolení⁵ a Učiteli pohanů,⁶ jsi uslyšel slova, která není člověku dovoleno vyslovit.⁷ Jan, který nahlížel do nejhlubší Pravdy, uslyšel nad veškerým nebem v ráji rájů, to znamená v příčině všeho, jedno Slovo, skrze něž bylo všechno stvořeno, bylo mu dovoleno ono Slovo říci a zvěstovat lidem, pokud může být lidem zvěstováno, a on plně přesvědčen volá: *Na počátku bylo Slovo.*

V. Nebyl tedy Jan člověk, ale víc než člověk, když překonal i sebe i všechno, co je, a nesen nevýslovnou ctností moudrosti a nejryzejším ostrím myslí vstoupil do toho,

⁴ 2 K 12, 2–4

⁵ Sk 9, 15

⁶ 1 Tm 2, 7; 2 Tm 1, 11

⁷ 2 K 12, 4

co je nade vším, totiž do tajemství jedné bytnosti ve třech hypostazích a tří hypostazí v jedné bytnosti. Nemohl totiž vystoupit k Bohu jinak, než že se napřed stal Bohem, vždyť jako paprsek vycházející z našich očí nemůže vnímat tvary a barvy věcí dřív, než se smísí s paprsky slunce a než se v nich a s nimi stane jedním, tak duch svatých nemůže přijmout čisté poznání věcí duchovních a převyšujících veškerý intelekt, dokud se nestane hodným účasti na neuchopitelné Pravdě. A proto svatý teolog, proměněný v Boha, mající účast na Pravdě, prohlašuje, že Bůh-Slovo subsistuje v Bohu-Počátku, to znamená Bůh Syn subsistuje v Bohu Otci. Říká: *Na počátku bylo Slovo.*

Pohled na otevřené nebe, to znamená na tajemství svrchované a svaté Trojice, zjevené světu. Pozoruj Božího anděla, jak vystupuje nad Synem člověka, aby nám oznámil, že On je Slovo existující přede vším na počátku, a hned jak nad tímtož Synem člověka sestupuje a volá: *A Slovo se stalo tělem.*⁸ Sestupuje, když v evangeliu hlásá, že Bůh-Slovo se nadpřirozeným způsobem stal člověkem z Panny uprostřed všehomíru; vystupuje,

⁸ J 1, 14

když provolává, že totéž Slovo bylo nadbytostným způsobem zrozeno z Otce přede vším a nade vším.

VI. Říká: *Na počátku bylo Slovo*. A všimněme si, že svatý evangelista slovem „bylo“ na tomto místě nemíní vztah času, ale substance. Základní tvar tohoto nepravidelného slovesa, to znamená „*sum* – jsem“, má dvojí význam: někdy označuje subsistenci jakékoli věci, o níž se vypovídá, bez časové relace, a pak se nazývá „podstatným“ slovesem; jindy vyjadřuje pohyb v čase jako jiná slovesa. Jeho výrok *Na počátku bylo Slovo* můžeme tedy chápat tak, jako by jasně řekl: Syn subsistuje v Otci. Který normálně myslící člověk by prohlásil, že Syn někdy subsistoval v Otci v čase? Tam, kde se rozumí jenom neproměnná Pravda, uvažuje se výlučně o věčnosti.

A aby si nikdo nemyslel, že Slovo subsistuje v Počátku tak, že lze mít za to, že v nich není žádný rozdíl hypostazí, ihned dodal: *A to Slovo bylo u Boha*,⁹ to znamená: A Syn subsistuje s Otcem v jednotě bytnosti a v odlišnosti hypostazí.

A znovu, aby v někom nevzklíčila zhoubná nákaza přesvědčení, že Slovo je pouze

⁹ J 1, 1

v Otci a s Otcem, že však toto Slovo nesubsistuje jako hypostaze a v téže bytnosti s Otcem jakožto Bůh – tomuhle bludu totiž podlehlí věrolomní ariáni –, okamžitě připojil: *A to Slovo bylo Bůh.*¹⁰

Protože také předvídal, že se vyskytnou lidé, kteří řeknou, že slova *Na počátku bylo Slovo a to Slovo bylo Bůh* nenapsal evangelista o jednom a témže Slovu, nýbrž že míní jiné „Slovo na počátku“ a jiné „Slovo bylo Bůh“, aby tu kacírskou domněnku vyvrátil, vzápětí připojuje: *To bylo na počátku u Boha.*¹¹ Jako kdyby řekl: Toto Slovo, které je Bůh u Boha, je totéž, které bylo na počátku, a ne jiné. Lépe to pochopíme z řeckých rukopisů, kde se píše „*autos*“, to znamená tento, a může se vztahovat na obojí, jak na Slovo, tak na Boha, protože tato dvě substantiva, „*theos*“ a „*logos*“, Bůh a Slovo, jsou v řečtině mužského rodu. A proto to lze chápat takto: *A to Slovo bylo Bůh*, ten byl na počátku u Boha, jako by (Jan) nad slunce jasněji řekl: Tento Bůh-Slovo u Boha je týž, o němž jsem řekl: *Na počátku bylo Slovo.*

¹⁰ J 1, 1

¹¹ J 1, 2

OBSAH

Homilie na prolog Janova evangelia	7
Komentář k Janovu evangeliu (fragment)	43
Dvojí zjevení božského světla. Stvoření a Písmo v teologii Jana Eriugeny (<i>Lenka Karfíková</i>)	83

JAN SCOTUS ERIUGENA
HOMILIE A KOMENTÁŘ
K JANOVU EVANGELIU

Edice Krystal, *svazek 8.*

Z latinských originálů

přeložila Irena Zachová

Doslov napsala Lenka Karfíková

Typografie Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2005 jako svou 697. publikaci

Vydání první. Stran 144

Odpovědný redaktor Martin Žemla

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Doporučená cena 158 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-777-4